

สูงวัยในศตวรรษที่ 21:

การเฉลิมฉลองและความท้าทาย

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

**HelpAge
International**

age helps

ร่วมกับ: UNDESA, FAO, ILO, OHCHR, UNAIDS, UNDP, UN Habitat, UNHCR, UNICEF, UN Women, WFP, WHO, ECA, ECE, ECLAC, ESCAP, ESCWA, GAA, HelpAge USA, IFA, INPEA, IOM

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

สูงวัยในศตวรรษที่ 21:

การเฉลิมฉลองและความท้าทาย

จัดพิมพ์โดย กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติ (United Nations Population Fund: UNFPA) และองค์การเฮล์พเอจ อินเตอร์เนชันแนล (HelpAge International)

© กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติ (United Nations Population Fund: UNFPA) และองค์การเฮล์พเอจ อินเตอร์เนชันแนล (HelpAge International)

กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติ (UNFPA)

อาคารสหประชาชาติ ชั้น 4

ถนนราชดำเนินนอก กรุงเทพฯ 10200

apro@unfpa.org

www.unfpa.org

องค์การเฮล์พเอจ อินเตอร์เนชันแนล (HelpAge International)

6 ซอย 17, ถนนนิมมานเหมินท์, ตำบลสุเทพ

อำเภอเมือง, จังหวัดเชียงใหม่ 50200

hai@helpageasia.org

www.helpage.org

กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติ (United Nations Population Fund: UNFPA)

เป็นองค์กรระหว่างประเทศที่ดำเนินการเพื่อให้มั่นใจได้ว่าทุกการตั้งครุฑเป็นที่ต้องการ การคลอดทุกครั้งปลอดภัย และเติมเต็มศักยภาพของเยาวชน

องค์การเฮล์พเอจ อินเตอร์เนชันแนล (HelpAge International) ช่วยเหลือผู้สูงอายุให้ ได้สิทธิของตนเอง คัดค้านการเลือกปฏิบัติ และหลุดพ้นความยากจน เพื่อให้ผู้สูงอายุดำรง ชีวิตอยู่อย่างมีเกียรติ มีศักดิ์ศรี มั่งคั่ง ปลอดภัย กระฉับกระเฉงและแข็งแรง งานของเรา คือ เสริมสร้างความเข้มแข็งให้องค์กรที่มีความคิดเหมือนกันผ่านทางเครือข่ายระดับโลก นับ เป็นองค์กรแห่งเดียวในโลกที่ปฏิบัติงานด้านผู้สูงอายุในลักษณะนี้

ทัศนคติและความคิดเห็นที่ปรากฏในรายงานฉบับนี้เป็นความเห็นส่วนตัวของผู้ร่วมจัดทำเอกสาร ไม่ จำเป็นต้องสะท้อนถึงความคิดเห็นของกองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติและองค์การเฮล์พเอจ อินเตอร์เนชันแนล

ชื่อที่ใช้และการนำเสนอเอกสารในสิ่งพิมพ์ฉบับนี้ มิได้มีนัยสำคัญอันแสดงถึงทำที่ใดๆ ก็ตามของกอง ทุนประชากรแห่งสหประชาชาติ (UNFPA) และ องค์การเฮล์พเอจ อินเตอร์เนชันแนล (HelpAge International) ต่อสถานะทางกฎหมายของประเทศหนึ่งประเทศใด ดินแดน เมือง หรือพื้นที่ หรือ อำนาจของประเทศเหล่านั้น หรือ ต่อการปักปันเขตแดนของประเทศเหล่านั้น

คำว่า ‘ประเทศ’ ที่ใช้ในเอกสารฉบับนี้หมายถึงเขตแดนหรือพื้นที่ คำที่ใช้เรียกประเทศ ‘พัฒนาแล้ว’ ‘กำลังพัฒนา’ มุ่งหมายเพื่อความสะดวกเท่านั้น ไม่จำเป็นต้องแสดงถึงการตัดสินว่าประเทศใดหรือ พื้นที่ใดอยู่ระดับไหนของกระบวนการพัฒนา

รูปปก: Nile Sprague/องค์การเฮล์พเอจ อินเตอร์เนชันแนล

ออกแบบ: TRUE www.true.co.uk

สูงวัยในศตวรรษที่ 21:

การเฉลิมฉลองและความท้าทาย

ภาวะประชากรสูงอายุเป็นแนวโน้มที่สำคัญที่สุดของศตวรรษที่ 21 ภาวะดังกล่าวมีความสำคัญและส่งผลกระทบต่ออย่างมากต่อทุกด้านของสังคม ทั่วโลกนี้มีผู้ฉลองวันเกิดอายุครบ 60 ปีวันทีละ 2 คน รวมแล้วปีละเกือบ 58 ล้านคน โดยที่ 1 ใน 9 ของประชากรโลกมีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป และมีแนวโน้มว่าจะเพิ่มขึ้นเป็น 1 ใน 5 ภายในปี 2050 ภาวะประชากรสูงวัยกำลังจะเป็นปรากฏการณ์ที่ละเลยไม่ได้อีกต่อไป

เอกสารฉบับนี้ “สูงวัยในศตวรรษที่ 21: การเฉลิมฉลองและความท้าทาย (Ageing in the Twenty-First Century: A Celebration and A Challenge)” วิเคราะห์สถานการณ์ของผู้สูงอายุในปัจจุบันและทบทวนความก้าวหน้าทางนโยบายและการปฏิบัติของรัฐบาลประเทศต่างๆ รวมทั้งผู้มีส่วนได้เสียในการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการนานาชาติเกี่ยวกับผู้สูงอายุ (Madrid International Plan of Action on Ageing) เพื่อสนองตอบต่อโอกาสและสิ่งท้าทายของโลกแห่งผู้สูงวัย นับตั้งแต่การประชุมสมัชชาโลกว่าด้วยเรื่องผู้สูงอายุครั้งที่สองเป็นต้นมา เอกสารฉบับนี้ได้ยกตัวอย่างโครงการใหม่ๆ ที่ประสบความสำเร็จในการจัดการกับประเด็นเกี่ยวกับผู้สูงอายุและเรื่องผู้สูงอายุเป็นกังวล

ในรายงานยังได้ระบุถึงช่องว่างและให้คำแนะนำถึงแนวทางเพื่อสร้างความมั่นใจว่าจะมีสังคมเพื่อคนทุกวัย ซึ่งทั้งคนหนุ่มสาวและผู้สูงอายุได้รับโอกาสเท่าเทียมกันในการมีส่วนร่วมในงานพัฒนาและได้รับประโยชน์จากงานพัฒนานั้น ลักษณะเฉพาะของรายงาน คือมีการสะท้อนความคิดจากผู้สูงอายุหญิงชายทั่วโลกผ่านการสัมภาษณ์และการประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

รายงานฉบับนี้ เกิดจากการประสานความร่วมมือของหน่วยงานสหประชาชาติกว่า 20 หน่วยงาน และองค์กรระหว่าง

ประเทศต่างๆ ที่ทำงานด้านประชากรสูงวัย จากรายงานฉบับนี้เห็นได้ว่ามีความคืบหน้าที่สำคัญเกิดขึ้นในหลายประเทศที่รับนโยบาย กลยุทธ์ แผน และกฎหมายใหม่ด้วยเรื่องผู้สูงอายุไปใช้ แต่ยังคงมีเรื่องที่ต้องดำเนินการอีกมากเพื่อให้ครบถ้วนตามแผนแมตริคฯ และเติมเต็มศักยภาพของสังคมผู้สูงวัย

ภาวะประชากรสูงวัย

ภาวะประชากรสูงวัยกำลังเกิดขึ้นในทุกภูมิภาคและในประเทศที่มีการพัฒนาต่างระดับกันไป ภาวะดังกล่าวเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วที่สุดในประเทศกำลังพัฒนา รวมทั้งในประเทศที่มีประชากรหนุ่มสาวมาก ในจำนวน 15 ประเทศที่มีประชากรสูงอายุมากกว่า 10 ล้านคน มี 7 ประเทศที่เป็นประเทศกำลังพัฒนา

การมีประชากรสูงอายุมากถือเป็นชัยชนะของการพัฒนา เนื่องจากการมีอายุยืนยาวมากขึ้นเป็นผลสำเร็จที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งของมนุษยชาติ คนมีชีวิตรอดอยู่นานขึ้นเพราะมีการปรับปรุงภาวะโภชนาการ สุขาภิบาล มีความก้าวหน้าทางการแพทย์ การดูแลสุขภาพ การศึกษา และความเป็นอยู่ที่ดีทางเศรษฐกิจ

ปัจจุบันนี้ ใน 33 ประเทศ มีอายุคาดเฉลี่ยเมื่อแรกเกิด 80 ปี ทั้งที่เมื่อ 5 ปีก่อนมีเพียง 19 ประเทศเท่านั้นที่มีอายุคาดเฉลี่ยเท่านี้ หลายคนที่อ่านรายงานฉบับนี้มีอายุ 80 ปี 90 ปี หรือ 100 ปีเข้าไปแล้ว ปัจจุบันนี้ มีเพียงประเทศญี่ปุ่นเท่านั้นที่มีประชากรสูงอายุถึงร้อยละ 30 แต่พอสิ้นปี 2050 คาดว่าจะมี 64 ประเทศที่ร่วมขบวนเดียวกับญี่ปุ่น คือ มีประชากรสูงอายุมากกว่าร้อยละ 30 โอกาสที่การเปลี่ยนแปลงทางประชากรมอบให้ นั้นไร้ขีดจำกัดพอๆ กับคุณภาพการที่ประชากรสูงอายุซึ่งมีความเข้มแข็งทางสังคม เศรษฐกิจ มีความมั่นคง และสุขภาพดี สามารถให้แก่สังคมได้

ภาวะประชากรสูงอายุยังนำความท้าทายทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมมายังปัจเจกบุคคล ครอบครัว สังคม และประชาคมโลกด้วย ดังที่นายบัน คี มุน เลขาธิการสหประชาชาติชี้ให้เห็นในหน้าบทนำของรายงาน ว่า “*นัยทางสังคมและเศรษฐกิจของปรากฏการณ์นี้ลึกซึ้ง กว้างไกล เกินขอบเขตของผู้สูงอายุคนหนึ่งและครอบครัวที่ ใกล้ชิด ส่งผลต่อสังคมวงกว้างและประชาคมโลก แบบที่ไม่ เคยมีมาก่อน*” ด้วยเหตุนี้เราจึงเลือกที่จะจัดการกับปัญหา ทำทายและเพิ่มโอกาสสูงสุดให้ผู้สูงอายุที่มีจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ อันเป็นตัวกำหนดว่าสังคมจะเก็บเกี่ยวประโยชน์จากการปันผลของช่วงชีวิตที่ยืนยาวขึ้น (longevity dividend) ได้หรือไม่

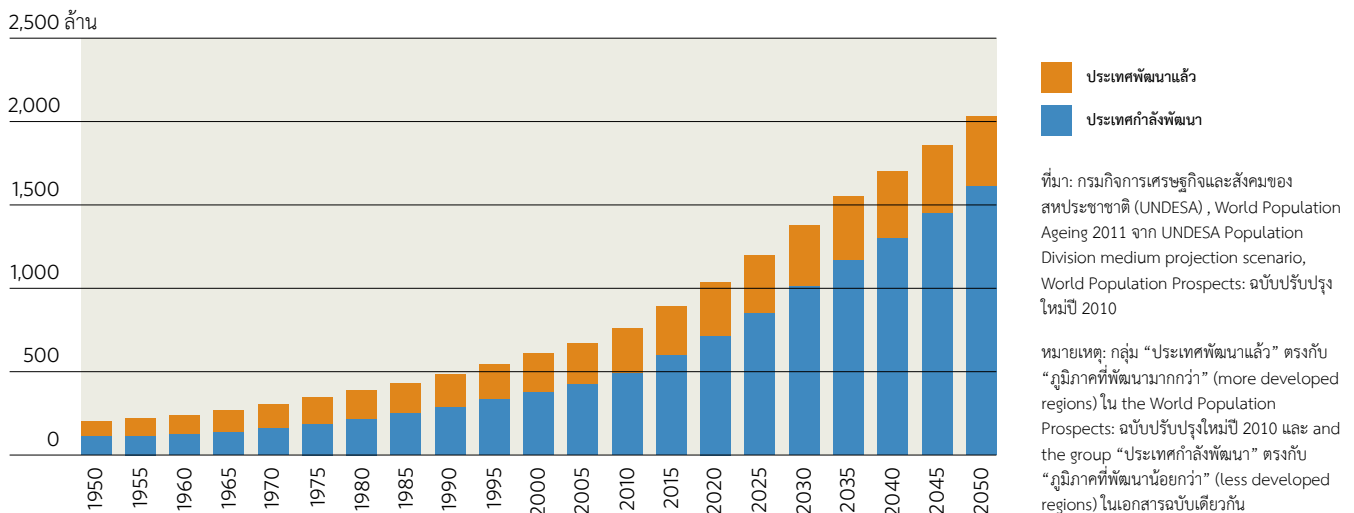
ประเทศที่มีจำนวนและสัดส่วนของผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วมากกว่ากลุ่มอายุอื่นนั้นมีจำนวนเพิ่มขึ้น จึงมีความกังวลถึงความสามารถของแต่ละสังคมที่จะจัดการกับ ประเด็นที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางประชากรดังกล่าว เพื่อเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงประชากรและคว่ำโอกาสที่ เกิดจากภาวะประชากรสูงอายุ รายงานฉบับนี้จึงเรียกร้อง ให้หาแนวทางใหม่ในการปรับเปลี่ยนโครงสร้างสังคม แรงงาน ความสัมพันธ์ทางสังคมและความสัมพันธ์ระหว่าง

รุ่นคนขึ้น โดยมีพันธสัญญาทางการเมืองที่เข้มแข็งมาเกี่ยว หนุน รวมทั้งมีข้อมูลที่หนักแน่นตลอดจนฐานความรู้ที่เป็น หลักประกันว่าจะมีการบูรณาการภาวะประชากรสูงวัยทั่วโลกเข้าไปในกระบวนการพัฒนาภาพใหญ่ด้วย ประชาชน ทุกหนทุกแห่งต้องสูงวัยอย่างมีเกียรติ มีศักดิ์ศรี และมีความ มั่นคง ใช้ชีวิตอย่างมีความสุขท่ามกลางความตระหนักรู้ อย่างเต็มที่ในสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานทุก ประการ การมองทั้งโอกาสและความท้าทายเป็นสูตรความสำเร็จที่ดีที่สุดในโลกแห่งผู้สูงวัย

การปรับเปลี่ยนโครงสร้างอายุ (The ageing transformation)

ประชากรจะถูกจำแนกว่าสูงอายุเมื่อผู้สูงอายุมีสัดส่วนสูงกว่าประชากรกลุ่มอายุอื่น อัตราการเจริญพันธุ์ที่ลดลงและการมีอายุยืนยาวขึ้นในวัยสูงอายุนำไปสู่ภาวะสังคมผู้สูงอายุ ภาวะคาดเฉลี่ยเมื่อแรกเกิดของทั้งโลกนี้เพิ่มขึ้นสูงอย่างมาก ระหว่างปี 2010 - 2015 ภาวะคาดเฉลี่ยอยู่ที่ 78 ปี ใน ประเทศที่พัฒนาแล้ว และ 68 ปี ในประเทศกำลังพัฒนา ภายในปี 2045 - 2050 คาดว่าทารกเกิดใหม่สามารถมีชีวิต อยู่ต่อไปได้ 83 ปีในประเทศพัฒนาแล้ว และ 74 ปี ใน ประเทศกำลังพัฒนา

จำนวนประชากรที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป: โลก ประเทศพัฒนาแล้ว และประเทศกำลังพัฒนา, 1950-2050

เมื่อปี 1950 มีประชากรที่อายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปในโลกนี้ 205 ล้านคน ในปี 2012 จำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นเป็นเกือบ 810 ล้านคน และคาดว่าจะถึง 1 พันล้านในอีกไม่ถึง 10 ปีข้างหน้า และเพิ่มเป็น 2 เท่าภายในปี 2050 คือถึง 2 พันล้านคน โดยแต่ละภูมิภาคก็จะมี ความต่างกันชัดเจน อย่างเช่น ในปี 2012 ร้อยละ 6 ของประชากรในแอฟริกา มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป เปรียบเทียบกับร้อยละ 10 ในละตินอเมริกาและแถบแคริบเบียน ร้อยละ 11 ในเอเชีย ร้อยละ 15 ในโอเชียเนีย ร้อยละ 19 ในอเมริกาเหนือ และร้อยละ 22 ในยุโรป

ภายในปี 2050 คาดว่าร้อยละ 10 ของประชากรในแอฟริกาจะมีอายุ 60 ปีขึ้นไปเปรียบเทียบกับร้อยละ 24 ในเอเชีย 24 ในโอเชียเนีย 25 ในละตินอเมริกาและแคริบเบียน 27 ในอเมริกาเหนือ 34 ในยุโรป โดยที่ทั่วโลกมีผู้หญิงเป็นประชากรส่วนใหญ่ของผู้สูงอายุ ปัจจุบันนี้สัดส่วนของผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป หญิง : ชาย อยู่ที่ 100 : 84 ผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไป หญิง : ชาย อยู่ที่ 100 : 61 ผู้ชายและผู้หญิงมีประสบการณ์ในวัยสูงอายุที่แตกต่างกัน ความสัมพันธ์ทางเพศสภาพกำหนดวิถีชีวิตตั้งแต่วัยเด็กถึงวัยสูงอายุ มีอิทธิพลต่อการเข้าถึงทรัพยากรและโอกาส พร้อมทั้งมีผลกระทบที่ต่อเนื่องและสะสม

ในหลายสถานการณ์ ผู้สูงอายุหญิงมักเสี่ยงมากกว่า ทั้งในเรื่องการถูกเลือกปฏิบัติ การหางานทำและการเข้าถึงบริการสุขภาพ การถูกล่วงละเมิด การถูกปฏิเสธสิทธิในการครอบครองและรับมรดกในทรัพย์สิน ขาดรายได้ขั้นต่ำและความมั่นคงทางสังคม แต่ผู้สูงอายุชาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังเกษียณ ก็อาจมีความเสี่ยงได้เช่นกัน เนื่องจากเครือข่ายความช่วยเหลือทางสังคมอ่อนแอลง และอาจถูกเอาเปรียบล่วงละเมิดได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการล่วงละเมิดทางการเงิน ความแตกต่างดังกล่าวนี้มีนัยที่สำคัญสำหรับการวางแผนนโยบายและโครงการ คนในวัยสูงอายุไม่ใช่กลุ่มที่เป็นเนื้อเดียวกันทั้งหมด จึงไม่สามารถใช้นโยบายแบบเหมารวมได้ ข้อสำคัญคืออย่าสร้างมาตรฐานเดียวให้กลุ่มผู้สูงอายุ แต่

Joanne Hill/องค์การเซคัพอด อินเทอร์เน็ต

ต้องยอมรับว่าประชากรสูงอายุมีความหลากหลายเช่นเดียวกับกลุ่มอายุอื่นๆ ยกตัวอย่างเช่น ในแง่ของอายุ เพศ ชาติพันธุ์ การศึกษา รายได้และสุขภาพ ผู้สูงอายุแต่ละกลุ่ม เช่น กลุ่มที่ยากจน กลุ่มผู้หญิง ผู้ชาย กลุ่มที่สูงอายุที่สุด กลุ่มชนพื้นเมือง ผู้ไร้การศึกษา อยู่ในเมืองหรือในชนบท ต่างมีความต้องการที่จำเป็นและความสนใจแตกต่างกันออกไป จึงต้องจัดการกับปัญหาด้วยโครงการและการแก้ปัญหาที่ออกแบบให้เหมาะสมกับแต่ละกลุ่มไป

การประชุมสมัชชาโลกว่าด้วยเรื่องผู้สูงอายุครั้งที่ 2 (The Second World Assembly on Ageing 2002)

การประชุมสมัชชาโลกว่าด้วยเรื่องผู้สูงอายุครั้งที่ 2 จัดขึ้นที่กรุงแมดริด ประเทศสเปน เมื่อปี 2002 เพื่อรับมือกับปัญหาท้าทายของภาวะประชากรสูงอายุ ได้มีการลงมติยอมรับแผนปฏิบัติการนานาชาติเกี่ยวกับผู้สูงอายุแมดริด ซึ่งเน้นที่การทำให้เรื่องของผู้สูงอายุเป็นประเด็นหลักในงานพัฒนา การมีสุขภาพและสภาวะที่ดีต่อเนื่องไปจนล่วงสู่วัยสูงอายุ และสร้างความมั่นใจว่าจะมีสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนและเอื้ออำนวย

แผนแมดริดฯ เรียกร้องให้เปลี่ยนแปลงทัศนคติ นโยบาย และการปฏิบัติ เพื่อให้แน่ใจว่าผู้สูงอายุจะไม่ถูกมองเป็นเพียงผู้รับสวัสดิการ แต่เป็นผู้มีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในกระบวนการพัฒนาและได้รับการเคารพสิทธิ รายงานเรื่อง

สูงวัยในศตวรรษที่ 21: การเฉลิมฉลองและความท้าทาย ได้จากการทบทวนและประเมินความก้าวหน้าของการดำเนินงานตามแผนแมตริคฯ ครบรอบ 10 ปี ผลการค้นพบที่สำคัญของรายงานฉบับนี้ คือ ผลผลิตและผลงานอันเหลือเชื่อของผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ในฐานะ ผู้ดูแล ผู้ออกเสียงเลือกตั้ง อาสาสมัคร ผู้ประกอบการ และอื่นๆ รายงานฉบับนี้แสดงให้เห็นว่า หากมีการใช้มาตรการที่ถูกต้องเหมาะสมเพื่อดูแลสุขภาพ มีรายได้สม่ำเสมอ มีเครือข่ายทางสังคม และการคุ้มครองทางกฎหมาย ประโยชน์จากการมีช่วงชีวิตที่ยืนยาว (longevity dividend) ก็จะมีให้คนรุ่นปัจจุบันและอนาคตได้เก็บเกี่ยวทั่วโลก รายงานฉบับนี้อธิบายว่าทำไมรัฐบาลประเทศต่างๆ และรัฐบาลท้องถิ่น องค์กรสากล ชุมชน และประชาสังคมจึงต้องยอมรับอย่างเต็มที่ที่จะร่วมมือกันทั่วโลก เพื่อปรับเปลี่ยนสังคมเสียใหม่ให้สอดคล้องกับความจริงด้านประชากรของศตวรรษที่ 21 รายงานได้ชี้ให้เห็นว่าความก้าวหน้าที่เป็นรูปธรรมและค้ำประกัน จะเกิดขึ้นได้นั้นต้องมีการลงทุนเพื่อวัยสูงอายุตั้งแต่วัยแรกเกิด

ความมั่นคงทางรายได้ (Income security)

ความมั่นคงทางรายได้เป็นประเด็นที่ผู้สูงอายุทั่วโลกเป็นห่วงกังวลมากที่สุด เรื่องนี้และเรื่องสุขภาพเป็นเรื่องที่ผู้สูงอายุกล่าวถึงบ่อยที่สุด ประเด็นทั้งสองจึงเป็นความท้าทายที่สำคัญที่สุดสำหรับรัฐบาลที่กำลังเผชิญภาวะประชากรสูงอายุ วิกฤติเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นทั่วโลกเพิ่มแรงกดดันทางการเงินในการสร้างความมั่นใจทั้งในเรื่องความมั่นคงทางเศรษฐกิจและการเข้าถึงการดูแลสุขภาพในยามสูงอายุ การลงทุนในระบบบำนาญเป็นหนึ่งในวิธีการที่สำคัญที่สุดในการสร้างความมั่นใจว่าจะผู้สูงอายุจะพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจและลดความยากจนเมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ ความยั่งยืนของระบบเหล่านี้จำเป็นต้องเป็นห่วงเป็นพิเศษ โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนา ที่แรงงานจำนวนมากอยู่ในภาคไม่ทางการ

วิภากร วิไลศิลป์ได้ผลิตเส้นไหมพัฒนางานผู้สูงอายุ

ฐานความคุ้มครองทางสังคม หรือการคุ้มครองทางสังคมขั้นต่ำ (Social protection floors) จึงจำเป็นต้องดำเนินการเพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงทางรายได้และการเข้าถึงบริการเพื่อสุขภาพและสังคมที่จำเป็นสำหรับผู้สูงอายุทุกคน และเป็นข่ายความปลอดภัยที่ชะลอความพิการและป้องกันความแร้นแค้นในวัยชราได้ ไม่มีหลักฐานที่เป็นรูปธรรมหนักแน่นเพียงพอว่าภาวะประชากรสูงอายุโดยตัวของมันเองนั้นไปกร่อนทำลายการพัฒนาทางเศรษฐกิจหรือไม่ รวมทั้งประเทศเหล่านั้นไม่มีทรัพยากรที่เพียงพอในการสร้างความมั่นใจในเรื่องบำนาญและการดูแลสุขภาพสำหรับประชากรสูงอายุหรือเปล่า แต่กระนั้น ก็มีประเทศต่างๆ เพียง 1 ใน 3 จากทั่วโลกที่มีโครงการประกันสังคมที่ครอบคลุม ซึ่งเกือบทั้งหมดครอบคลุมเฉพาะผู้ที่อยู่ในระบบ หรือไม่ถึงครึ่งของประชากรทั่วโลกในวัยแรงงาน (economically active population)

ขณะที่บำนาญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบำนาญทางสังคม หรือบำนาญที่ไม่ต้องจ่ายสมทบ (social pension) เป็นบทสรุปที่สำคัญในตัวของมันเอง เพราะมันทำให้ผู้สูงอายุมีความสุข ทั้งยังเป็นประโยชน์ต่อครอบครัวด้วย ในช่วงวิกฤติบำนาญอาจเป็นแหล่งรายได้หลักของครัวเรือน และมักช่วยให้คนหนุ่มสาวและครอบครัวรับมือกับภาวะว่างงานได้

การเข้าถึงการดูแลสุขภาพที่มีคุณภาพ (Access to quality health care)

เพื่อให้สิทธิในการได้รับบริการดูแลสุขภาพทั้งกายและใจที่ได้มาตรฐานสูงสุดเป็นไปได้จริง ผู้สูงอายุต้องสามารถเข้าถึงข้อมูลการดูแลสุขภาพที่ราคาไม่แพงและเป็นมิตรกับวัย รวมทั้งบริการที่จำเป็นสำหรับผู้สูงอายุ ทั้งนี้รวมถึงการป้องกัน รักษา และการดูแลระยะยาวด้วย มุมมองเรื่องวัฏจักรชีวิตควรรวมอยู่ในกิจกรรมส่งเสริมและป้องกันสุขภาพที่มุ่งเน้นให้ผู้สูงอายุดูแลตนเองได้ ป้องกันโรค และชะลอโรคและความพิการ รวมทั้งให้การรักษา จึงจำเป็นต้องมีนโยบายเพื่อส่งเสริมวิถีชีวิตที่เอื้อต่อการมีสุขภาพดี เทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวก งานวิจัยทางการแพทย์ และการดูแลเพื่อฟื้นฟูสุขภาพ การฝึกอบรมผู้ดูแลและผู้ประกอบวิชาชีพด้านสุขภาพมีความจำเป็นในการสร้างความมั่นใจว่าผู้ที่ทำงานกับผู้สูงอายุจะเข้าถึงข้อมูลและการอบรมพื้นฐานในการดูแลผู้สูงอายุ ทั้งนี้ต้องให้ความช่วยเหลือผู้ดูแลด้วย ซึ่งได้แก่ สมาชิกในครอบครัว ผู้ทำหน้าที่ดูแลที่อยู่ในท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ดูแลผู้สูงอายุที่ร่างกายอ่อนแอเปราะบางเป็นระยะยาว และผู้สูงอายุที่ทำหน้าที่ดูแลผู้อื่น

จากรายงานชี้ให้เห็นว่า ในการสนองตอบต่อภาวะประชากรสูงอายุของสังคมนั้น ต้องให้ความสำคัญต่อการมีสุขภาพที่ดี การสร้างหลักประกันว่าขณะที่ประชาชนมีอายุยืนยาวนั้น ประชาชนก็มีสุขภาพที่ดีด้วย จะส่งผลให้เพิ่มโอกาสและลดค่าใช้จ่ายของผู้สูงอายุ ครอบครัว และสังคม

สภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวย (Enabling environments)

สภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เป็นมิตรต่อวัยซึ่งส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาและใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ ที่สนับสนุนให้สูงวัยอย่างกระฉับกระเฉงมีความสำคัญมากเป็นพิเศษเมื่อคนเราแก่ตัวลงและเผชิญปัญหาทั้งในเรื่องการเคลื่อนไหว สายตา ฝ่าฝาง หูตึง ที่อยู่อาศัยในราคาที่สูงวัยจ่ายได้และมีการคมนาคมขนส่งสะดวก สามารถเข้าถึงได้ง่าย ที่จะสนับสนุน

ให้ผู้สูงอายุสูงวัยสามารถอยู่ในแหล่งพำนักอาศัยหรือชุมชนเดิมของตนมีความจำเป็นมากในการคงไว้ซึ่งการพึ่งพาตนเอง เอื้อให้มีการติดต่อสื่อสารทางสังคม และช่วยให้ผู้สูงอายุยังเป็นสมาชิกที่กระฉับกระเฉงของสังคมอยู่ได้

ยังมีงานที่จำเป็นต้องทำอีกมากเพื่อเปิดเผย สืบค้น และป้องกันการเลือกปฏิบัติต่อผู้สูงอายุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้หญิงที่มีความเสี่ยงสูงกว่า อย่างไรก็ตาม มีความก้าวหน้าอยู่บ้างในการส่งเสริมสิทธิมนุษยชนของผู้สูงอายุ เห็นได้ชัดจากการอภิปรายแลกเปลี่ยนความเห็นที่กำหนดประเด็นหลักที่การพัฒนาเครื่องมือด้านสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศโดยเน้นผู้สูงอายุเป็นการเฉพาะ

มุ่งไปข้างหน้า (The way forward)

ในหลายพื้นที่ของโลก ครอบครัวเป็นผู้รับผิดชอบหลักในการดูแลผู้สูงอายุที่อยู่ในอุปการะ ค่าใช้จ่ายนี้อาจสูงมากสำหรับคนรุ่นที่อยู่ในวัยแรงงาน จึงมักส่งผลกระทบต่อความสามารถในการออม โอกาสในการได้รับการจ้างงาน (employability) และผลิตภาพของคนเหล่านี้ อย่างไรก็ตาม รายได้ของผู้สูงอายุจากครอบครัวไม่สามารถถือเอาโดยอัตโนมัติว่าเป็นแหล่งรายได้แหล่งเดียวของผู้สูงอายุ จากรายงานพบว่า ความเป็นอยู่ของผู้สูงวัยกำลังเปลี่ยนแปลงไปตามความเปลี่ยนแปลงของสังคม ขนาดของครอบครัวกำลังลดลง และระบบสนับสนุนระหว่างรุ่นจะเกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญโดยเฉพาะอย่างยิ่งในอนาคต มี

วิภากร วัฒนศิลป์/มูลนิธิพัฒนาผู้สูงอายุ

ครัวเรือนข้ามรุ่น (skipped-generation) ที่ประกอบด้วย เด็กและผู้สูงอายุ จำนวนมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ชนบท อันเป็นผลจากการอพยพจากชนบทสู่เมืองของผู้ใหญ่รุ่นกลาง (middle-generation) จากการปรึกษาหารือกับผู้สูงอายุทั่วโลก พบว่ามีหลายกรณีที่ผู้สูงอายุให้ความช่วยเหลือลูกวัยผู้ใหญ่และหลาน ไม่เพียงแต่ช่วยดูแลเด็กและทำงานบ้านเท่านั้น แต่ช่วยครอบครัวเรื่องเงินด้วย ในรายงานได้ย้ำถึงความจำเป็นที่จะต้องแก้ไข ปัญหาความไม่เท่าเทียมทางสังคมในปัจจุบันโดยการสร้างความมั่นใจว่าทุกภาคส่วนของประชากรจะเข้าถึงการศึกษา การจ้างงาน การดูแลสุขภาพ และบริการทางสังคมขั้นพื้นฐานที่จะช่วยให้คนเรามีชีวิตอยู่อย่างเหมาะสมในปัจจุบัน และปลอดภัยในอนาคต รายงานยังได้เรียกร้องให้มีการลงทุนอย่างเต็มที่ในเรื่องทุนมนุษย์ โดยการปรับปรุงสู่ทางด้านการศึกษาและการจ้างงานของคนหนุ่มสาวรุ่นปัจจุบัน

ภาวะประชากรสูงอายุนำมาซึ่งความท้าทายสำหรับรัฐบาลและสังคม ไม่จำเป็นต้องมองว่าเป็นวิกฤตการณ์ แต่เป็นภาวะซึ่งสามารถและควรจะมีการวางแผนเพื่อเปลี่ยนความท้าทายเหล่านี้ให้เป็นโอกาส รายงานฉบับนี้แจ้งให้เห็นถึงเหตุผลที่น่าสนใจสำหรับการลงทุนที่สร้างความมั่นใจในคุณภาพชีวิตที่ดีเมื่อประชาชนมีอายุมากขึ้น และแนะนำทางออกที่เป็นบวกซึ่งสามารถปฏิบัติได้แม้ในประเทศที่ยากจน ความคิดเห็นของผู้สูงอายุที่มีส่วนร่วมในการให้คำปรึกษาในรายงานฉบับนี้ย้ำถึงความจำเป็นที่ต้องมีความมั่นคงทางรายได้ โอกาสในการจ้างงาน ทำงาน การเข้าถึงยาและการดูแลสุขภาพในราคาที่จ่ายได้ ที่อยู่อาศัยและการคมนาคมที่เป็นมิตรกับวัย รวมทั้งการจัดการเลือกปฏิบัติ ความรุนแรงและการละเมิดที่มีเป้าหมายที่ผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุชี้ให้เห็นครั้งแล้วครั้งเล่าว่าพวกเขาต้องการเป็นสมาชิกของสังคมที่กระฉับกระเฉงทำงานได้และได้รับความเคารพ

ศรีณัฐ แก้วกันทา/มูลนิธิพัฒนาแรงงานผู้สูงอายุ

รายงานฉบับนี้ท้าทายประชาคมโลกให้ลงมือทำอะไรมากขึ้น ในการพัฒนาเกี่ยวกับผู้สูงอายุ มีเป้าหมายการพัฒนาที่ชัดเจนในเรื่องผู้สูงอายุโดยเสริมด้วยการพัฒนาขีดความสามารถ งบประมาณและนโยบายไปพร้อมๆ กับปรับปรุงงานวิจัยและวิเคราะห์เรื่องผู้สูงอายุโดยอาศัยข้อมูลที่ทันสมัยและมีคุณภาพ ขณะที่ประเทศต่างๆ เตรียมการเพื่อวางแผนทางปฏิบัติหลังปี 2015 ออกไปนั้น ประเด็นภาวะประชากรสูงอายุและนโยบายที่สนองตอบต่อสิ่งที่ผู้สูงอายุเป็นกังวลต้องเป็นหัวใจของกระบวนการนี้ ในโลกที่ประชากรสูงอายุเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็วนี้ ต้องคำนึงถึงเป้าหมายการพัฒนาที่ชัดเจนเกี่ยวกับประชากรสูงอายุ ซึ่งหายไปจากกรอบเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษในปัจจุบัน

การดำเนินงานที่สำคัญ 10 ประการเพื่อเพิ่มโอกาสสูงสุดให้ผู้สูงอายุ

1. ยอมรับว่าภาวะประชากรสูงอายุไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ จึงจำเป็นต้องเตรียมความพร้อมผู้มีส่วนได้เสียทุกฝ่าย (รัฐบาล ภาคประชาสังคม ภาคเอกชน ชุมชน และครอบครัว) เพื่อรับมือกับจำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้น ซึ่งอาจทำได้โดยยกระดับความเข้าใจ เสริมสร้างขีดความสามารถทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ และพัฒนาการปฏิรูปทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองที่จำเป็นต่อการปรับเปลี่ยนสังคมให้สอดคล้องกับโลกของผู้สูงอายุ
2. สร้างหลักประกันว่าผู้สูงอายุทุกคนสามารถมีชีวิตอยู่อย่างภาคภูมิใจและมั่นคง สามารถเข้าถึงบริการสุขภาพที่จำเป็น และมีรายได้ขั้นต่ำอย่างน้อย โดยอาศัยฐานความคุ้มครองทางสังคมระดับชาติ และการลงทุนทางสังคมอื่น เพื่อยืดเวลาให้ผู้สูงอายุมีความเป็นอิสระและพึ่งตนเองได้ออกไป ป้องกันความยากจนในวัยชราและช่วยให้สูงวัยอย่างมีสุขภาพดีมากขึ้น การดำเนินการเหล่านี้ควรตั้งอยู่บนวิสัยทัศน์ระยะยาว ทั้งนี้ทั้งนั้นต้องมีพันธสัญญาทางการเมืองที่เข้มแข็ง และมีงบประมาณที่เชื่อถือได้ที่ป้องกันผลกระทบด้านลบในห้วงวิกฤติหรือช่วงเปลี่ยนรัฐบาล
3. สนับสนุนให้ชุมชนและครอบครัวพัฒนาระบบสนับสนุนซึ่งให้หลักประกันว่าผู้สูงอายุที่ร่างกายอ่อนแอเพราะบางจะได้รับการดูแลในระยะยาวที่จำเป็นสำหรับผู้สูงอายุ และส่งเสริมให้ผู้สูงอายุอย่างมีสุขภาพดีและกระฉับกระเฉงแข็งแรงในระดับท้องถิ่นเพื่อเอื้อให้ผู้สูงอายุอยู่ในแหล่งพำนักเดิมได้
4. ลงทุนกับคนหนุ่มคนสาวในปัจจุบันด้วยการส่งเสริมลักษณะนิสัยที่เอื้อให้สุขภาพดี และสร้างหลักประกันโอกาสทางการศึกษาและการจ้างงาน การเข้าถึงบริการสุขภาพและการประกันสังคมสำหรับคนงานทุกคนในฐานะที่เป็นการลงทุนที่ดีที่สุดในการปรับปรุงชีวิตของคนรุ่นใหม่ที่จะเป็นผู้สูงอายุในอนาคต ควรส่งเสริมการจ้างงานที่ยืดหยุ่น (Flexible employment) การศึกษาตลอดชีวิต และโอกาสในการฝึกอบรมซ้ำ เพื่อเอื้อให้ผู้สูงอายุรุ่นปัจจุบันอยู่ในตลาดแรงงานได้
5. สนับสนุนความพยายามระดับชาติและนานาชาติในการพัฒนางานวิจัยเชิงเปรียบเทียบว่าด้วยเรื่องผู้สูงอายุ และให้ความมั่นใจว่าจะมีข้อมูลและหลักฐานที่มีความละเอียดอ่อนในเรื่องเพศสภาพและวัฒนธรรมจากงานวิจัย เพื่อใช้ในการวางนโยบาย
6. นำประเด็นผู้สูงอายุเข้าสู่กระแสหลักร่วมกับทุกนโยบายที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศสภาพ และนำประเด็นเพศสภาพเข้าสู่นโยบายผู้สูงอายุด้วย โดยพิจารณาถึงความต้องการเฉพาะของผู้สูงอายุหญิงและชาย
7. สร้างความมั่นใจว่าในทุกนโยบายและโครงการพัฒนาระดับชาติจะครอบคลุมถึงกลุ่มผู้สูงอายุและความต้องการที่จำเป็นของผู้สูงอายุ
8. สร้างความมั่นใจว่าในแผนการตอบสนองทางด้านมนุษยธรรม การบรรเทาความเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และแผนการปรับตัวตลอดจนการจัดการภัยพิบัติและโครงการเตรียมความพร้อม จะครอบคลุมถึงกลุ่มผู้สูงอายุและความต้องการที่จำเป็นของผู้สูงอายุ
9. สร้างความมั่นใจว่าประเด็นผู้สูงอายุได้รับการสะท้อนให้เห็นมากพอในวาระการพัฒนาหลังปี 2015 รวมทั้งในการพัฒนาเป้าหมายเฉพาะและตัวชี้วัด
10. พัฒนาวัฒนธรรมผู้สูงอายุบนฐานสิทธิ และเปลี่ยนความเชื่อฝังใจและทัศนคติร่วมของสังคมต่อความสูงอายุและผู้สูงอายุ จากผู้ที่คอยรับการสงเคราะห์มาเป็นสมาชิกที่ขยันขันแข็งช่วยเหลือสังคมได้ ซึ่งจะทำเช่นนี้ได้ต้องมีอย่างน้อยก็การทำงานเพื่อพัฒนาเครื่องมือทางสิทธิมนุษยชนระดับนานาชาติ และการแปลไปเป็นกฎหมายระดับประเทศรวมทั้งมาตรการที่ท้าทายการเลือกปฏิบัติเนื่องจากอายุ และยอมรับผู้สูงอายุในฐานะพลเมืองที่มีอิสระ

ข้อเท็จจริงที่สำคัญเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

การเปลี่ยนแปลงทางประชากร

- ทั่วโลกนี้ มีผู้สูงอายุที่ฉลองวันเกิดปีที่ 60 วินาทีละ 2 คน ปีละเกือบ 58 ล้านคน
- ภายในปี 2050 จะเป็นครั้งแรกที่มีจำนวนผู้สูงอายุมากกว่าเด็กอายุไม่เกิน 15 ปี ในปี 2000 มีผู้สูงอายุที่อายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปจำนวนมากกว่าเด็กอายุไม่เกิน 5 ขวบแล้ว
- ในปี 2012 มีประชากรที่อายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป 810 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 11.5 ของประชากรโลก จำนวนดังกล่าวนี้คาดว่าจะถึง 1 พันล้านคนในเวลาไม่ถึง 10 ปี และเพิ่มมากกว่า 2 เท่าภายในปี 2050 เป็น 2 พันล้านคน คิดเป็นร้อยละ 22 ของประชากรโลก
- ในทศวรรษที่ผ่านมา จำนวนประชากรที่อายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปเพิ่มขึ้นอีก 178 ล้านคน เทียบได้กับประชากรของปากีสถานซึ่งเป็นประเทศที่ประชากรหนาแน่นสูงสุดอันดับที่หกของโลก
- ในปี 2010 - 2015 อายุคาดเฉลี่ยในประเทศพัฒนาแล้วอยู่ที่ 78 ปี และในประเทศกำลังพัฒนาอยู่ที่ 68 ปี ภายในปี 2045 - 2050 คาดว่าทารกเกิดใหม่จะมีอายุถึง 83 ปีในประเทศที่พัฒนาแล้ว และ 74 ปีในประเทศกำลังพัฒนา
- ทุกๆ 3 คนของผู้สูงอายุที่อายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป มี 2 คนอยู่ในประเทศกำลังพัฒนา ภายในปี 2050 เกือบ 4 ใน 5 คนของผู้ที่อายุ 60 ปีขึ้นไปจะอาศัยอยู่ในประเทศกำลังพัฒนา
- ญี่ปุ่นเป็นเพียงประเทศเดียวในโลกที่มีประชากรอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปถึงร้อยละ 30 ของประชากรทั้งหมด ภายในปี 2050 ประเทศที่มีผู้สูงอายุร้อยละ 30 ของประชากรทั้งหมดจะเพิ่มเป็น 64 ประเทศ

- จำนวนผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 100 ปีขึ้นไปจะเพิ่มขึ้นทั่วโลกจาก 316,600 ในปี 2011 เป็น 3.2 ล้านคนในปี 2050
- ทุกๆ 100 คนของผู้ที่อายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปทั่วโลก มีผู้ชาย 84 คน ทุก 100 คนของผู้อายุตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไปมีผู้ชาย 61 คน

รายได้และสุขภาพ (Income and health)

- มีเพียง 1 ใน 3 ของประเทศทั่วโลก ซึ่งมีประชากรรวมกันร้อยละ 28 ของประชากรโลก มีโครงการคุ้มครองทางสังคมที่ครอบคลุมทุกสาขาของการประกันสังคม
- ต้นทุนของบำนาญแบบถ้วนหน้าสำหรับผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไปในประเทศกำลังพัฒนาอยู่ระหว่างร้อยละ 0.7-2.6 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP)
- ทั่วโลกนี้ ร้อยละ 47 ของผู้สูงอายุชายและร้อยละ 23.8 ของผู้สูงอายุหญิง เข้าร่วมในกำลังแรงงาน
- เมื่อ 30 ปีก่อนไม่มี “ระบบเศรษฐกิจผู้สูงอายุ” (aged economies) ซึ่งการบริโภคของผู้สูงอายุสูงเกินการบริโภคของคนหนุ่มสาว ในปี 2010 มีระบบเศรษฐกิจผู้สูงอายุ 23 ประเทศ และภายในปี 2040 จะมี 89 ประเทศ
- มากกว่าร้อยละ 46 ของประชาชนที่อายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปทั่วโลกนี้มีความพิการ มากกว่า 250 ล้านคนของผู้สูงอายุมีความพิการปานกลางถึงขั้นรุนแรง
- จำนวนประชากรที่เป็นโรคสมองเสื่อม (dementia) ทั่วโลก ประเมินการว่ามี 35.6 ล้านคน และมีแนวโน้มว่าจะเพิ่มขึ้นเกือบ 2 เท่าทุก 20 ปี เป็น 65.7 ล้านคนในปี 2030

เสียงของผู้สูงอายุ (Voices of older people)

รายงานฉบับนี้มีผู้สูงอายุชายหญิงเข้ามามีส่วนร่วมในการให้
คำปรึกษา 1,300 คน

- ร้อยละ 43 ระบุว่ากลัวถูกระงับการรุนแรง
- ร้อยละ 49 เชื่อว่าตนได้รับการปฏิบัติด้วยความเคารพ
- ร้อยละ 61 ใช้โทรศัพท์มือถือ
- ร้อยละ 53 บอกว่าตนมีความลำบากถึงลำบากมากใน
การจ่ายค่าบริการขั้นพื้นฐาน
- ร้อยละ 44 บอกว่าสถานะทางสุขภาพอยู่ในระดับดีพอ
สมควร (fair)
- ร้อยละ 34 พบว่าการเข้าถึงบริการดูแลสุขภาพยาม
จำเป็นเป็นเรื่องยากถึงยากมาก

วิรัชการ จีเลิศศิลป์ได้ศึกษาและจัดทำรายงานกับผู้สูงอายุ

Empowered lives.
Resilient nations.

Economic Commission for Africa

UNITED NATIONS
ECONOMIC COMMISSION FOR EUROPE

UNITED NATIONS

Economic and Social Commission for Asia and the Pacific

الأمم المتحدة - اللجنة الاقتصادية والاجتماعية لغربي آسيا
United Nations Economic and Social Commission for Western Asia

International Organization for Migration (IOM)